

Middeleeuwse toestanden

In reactie op... Mels Sluysen: 'Alternatieve genezers'

Het artikel van Mels Sluysen probeert eens te meer de inderdaad hardnekkige kwestie van alternatieve geneeswijzen te behandelen en verwijt alternatieve genezers, en met name Moerman, middeleeuwse geneeskundige praktijken. Het is allereerst de vraag of deze gids daarvoor het meest geschikte medium is en of Sluysen niet probeert, zoals de Fransen zo fraai zeggen, 'de vis te verdrinken'. Dat, echter, is accessoir. Met de strekking van zijn artikel ben ik het overigens grotendeels eens, maar dat doet hier ook niet ter zake.

De claim, echter, dat alternatieve genezers de middeleeuwse geneeskunde doen herleven, is op zijn zachtst gezegd curieus, temeer daar Sluysen zich concentreert op de theorie van Moerman. Is die middeleeuws omdat ze uitgaat van een hypothese uit 1930? Omdat ze gesteund wordt door cellenimplantatie bij duiven? Omdat ze zich baseert op folders (in de Middeleeuwen?) van Franse wijnboeren? Of bedoelt hij dat er een speculatief systeem aan ten grondslag ligt? Waarop doelt Sluysen precies wanneer hij spreekt over de Middeleeuwen en naar welke stroming in het middeleeuwse medisch denken verwijzen zijn uitspraken?

Zelf spreekt hij over 'kwakzalvers' die hun waren stonden aan te prijzen 'op markten en op kermissen'. Die kwakzalvers herinner ik me inderdaad ook nog van de schoolplaten vroeger; Aart Staartjes heeft als middeleeuwse chirurgijn (overigens met de prachtige zinsnede 'Korting? Dan kunnen wij de winkel wel ende sluiten') in het televisieprogramma Het Klokhuis die visie op de Middeleeuwen nog eens geïllustreerd. Is dat de realiteit van de middeleeuwse geneeskunde waarnaar een artikel in een *Academische Boekengids* verwijst? Het zou me verbazen. Het verbaast me nog meer dat tien eeuwen ontwikkeling in het medisch denken kennelijk zo gemakkelijk kunnen worden afgedaan. Van de periode van de Middeleeuwen weten we toch niet al te veel, en daarom kunnen we er alles, en wat dan ook, over zeggen, lijkt het uitgangspunt. Soms lijkt *stammen uit de Middeleeuwen* in het modern Nederlands niet meer te betekenen dan 'totaal aftands zijn, niet meer van deze tijd', zonder specifieke referentie naar een historische periode. Misschien moet je daar als mediëvist maar vrede mee hebben en slechts betreuren dat in dit geval een auteur die anderen zoveel onzorgvuldigheid op zijn eigen vakgebied verwijt, zich zo lichtvaardig op andermans vakgebied begeeft.

Er is een andere reden om dit lichtvaardig gebruik van de term Middeleeuwen te betreuren. Sinds enkele decennia is er een duidelijk hernieuwde belangstelling te constateren voor een aantal onderwerpen dat voorheen sterk onderbelicht was gebleven in de wetenschap, zoals de geschiedenis van keuken en voeding (J.-L. Flandrin & M. Montanari, *Histoire de l'alimentation*, Parijs 1998), universiteitsgeschiedenis (J. Verger, *Histoire des universités de France*, Toulouse 1986; H. de Ridder-Simoens, *A History of the Universities of Europe, vol. I Universities in the Middle Ages*, Cambridge 1992) en wetenschapsgeschiedenis (D.C. Lindbergh, *The Beginnings of Western Science*, Chicago 1992). In die nieuwe geschiedenis, of herbronning, zo men wil, neemt de bestudering van de middeleeuwse geneeskunde een belang-rijke plaats in. Een belangrijk overzichtswerk, geschreven door een twaalftal specialisten onder redactie van Mirko D. Grmek (*Storia del pensiero medico occidentale I. Antichità e Medio Evo*, Laterza 1993) verscheen in 1995 in een bewerkte Franse versie (*Histoire de la pensée médicale en Occident*, Seuil) en is inmiddels ook in het Duits verschenen; daarnaast wordt steeds meer studie verricht naar de middeleeuwse geneeskunde in theorie (bijvoorbeeld medische traktaten in de volkstaal) en praktijk.

In het licht van die ontwikkeling zijn Sluysens opmerkingen des te vreemder, want men kan over de Middeleeuwen heel veel zeggen, maar nu juist niet dat het een onbelangrijke periode in de ontwikkeling van de medische wetenschap geweest zou zijn. Vooral op gebieden als de definitie van de medicijnen als wetenschap, het respectievelijk belang van inductie en deductie en de koppeling tussen algemene beginselen en de vele variaties in de dagelijkse praktijk (de co-schappen worden in Parijs in 1335 verplicht gesteld), wordt veel vooruitgang geboekt. Erger nog, het zijn de middeleeuwse universiteiten geweest (vooral Bologna, Montpellier en Parijs, na de eerste aanzetten in Salerno) die de medicijnen tot een geïnstitutionaliseerde wetenschap hebben verheven. De Parijse universiteit waakte over het universitaire monopolie artsen op te leiden en publiceerde juist regelmatig traktaten waarin - inderdaad - praktijken van zogenaamde alternatieve genezers aan de kaak gesteld werden! Ik kan het niet nalaten in dit verband erop te wijzen dat de universiteit ongetwijfeld een van de duurzaamste bijdragen van de Middeleeuwen aan de West-Europese beschaving is geweest (en toen al een bachelor-master structuur kende).

De Middeleeuwen hebben de medicijnen de intellectuele en institutionele status verleend die ze heden ten dage genieten.

Daarnaast is het nuttig erop te wijzen dat het hospitaal, een vroege variant van geïnstitutionaliseerde zorg, eveneens uit de Middeleeuwen stamt, ja, zelfs een typisch middeleeuwse gedachte belichaamt. In eerste aanleg wordt het hospitaal gemotiveerd door de christelijke naastenliefde, maar in de late Middeleeuwen is er al sprake van een secularisatie van bestuur en administratie (in Pistoia in 1439

wordt gesproken van een *locus profanus*). Ook is het interessant te zien dat het hospitaal in eerste instantie tot doel had de therapie te organiseren onder het gezag - toch wel belangrijk - van een gediplomeerd arts. Later wordt het ook een plaats waar zorg verstrekt wordt en aan stervensbegeleiding wordt gedaan. Tevens maken de toenemende urbanisatie en de opkomst van de pest van 1347-1348, dat het hospitaal een belangrijke rol krijgt in de publieke controle over de sociale en economische gevolgen van epidemieën en daardoor een steeds sterker geseculariseerd karakter krijgt. Overigens ontstaat naar aanleiding van die epidemie een interessant debat over preventieve geneeskunde.

Zo zou men eigenlijk beter kunnen zeggen dat in feite de opvattingen van Mels Sluysen zelf, en niet die van Moerman, uit de Middeleeuwen stammen en - ik constateer het met perfide genoegen - het type artikel dat hij schrijft behoort tot een beproefd middeleeuws genre. En daarmee is, blijkens het voorafgaande, niets lelijks bedoeld.

Jelle Koopmans, Amsterdam.